

SEJARAH DAN PERKEMBANGAN BAHASA MELAYU

1.0 ASAL USUL BAHASA MELAYU

1.1 KONSEP ISTILAH MELAYU

(a) Definisi Awal

- Pada awalnya, istilah **Melayu** digunakan untuk merujuk kepada **kerajaan atau tempat/kawasan**.
 - M. Ptolemy (100-150 M), dalam karyanya, *Geographike Sintaxis*, menggunakan istilah **maleu-kolon**, dipercayai daripada perkataan Sanskrit (**malayakolam** atau **malaikurram**), merujuk kepada tempat di utara pantai Semenanjung Malaysia.
 - *Purana* (kitab Hindu purba), menggunakan istilah **Malayadvipa**, merujuk kepada pulau Sumatera.
 - Tulisan China pada zaman Dinasti Tang (644-645 M), menggunakan istilah **Mo-lo-yeu** kepada kerajaan di Jambi (di selatan Sumatera) mempersembahkan hasil bumi kepada kaisar China¹, mungkin digunakan kepada suku-suku di daerah Tanah Melayu².
 - I-Tsing (rahib Buddha dari China, 675-685 M), menggunakan perkataan **Mo-lo-yu** kepada kerajaan Melayu di Sungai Batang dan kerajaan Sriwijaya di Palembang yang pernah dilawatnya.
- Pengembara China mencatatkan bahawa bahasa yang digunakan di Sumatera ialah **K'un-lun**, dipercayai merujuk kepada **bahasa Melayu kuno**.
- Perkataan **Malayu** tertulis di belakang patung (1286 M) yang ditemukan di Padang Rocore di kawasan Sungai Batanghari, selatan Sumatera³.
- Istilah Melayu menjadi terkenal apabila kerajaan Melayu di Sumatera berjaya menguasai kerajaan Sriwijaya pada abad ke-13⁴.
- Beberapa buah buku catatan orang China, seperti *Ta Dang Si Yu Chiu Fia Kao Cheng Zhuan* dan *Han Nan Chi Guai Nun Fa Zhuan* menggunakan perkataan **Mo Lou Yu.**; Chen Chung Shin dalam buku *Tong Nan Ya Lien Guo Zhi* ("Negeri-Negeri di Asia Tenggara") menyebut bahawa orang-orang Melayu di Semenanjung Tanah Melayu mendapat nama daripada perkataan **Mo Lo Yu**, tetapi orang Cina ketika itu menyebutnya sebagai **Ma Li Yi Er**, **Wu Lai Yu** dan **Ma La Yu**. Perkataan **Wu Lai Yu** pula terdapat dalam buku *Hai Lu Chu* dan *Zheng He Hang Hai Tu*⁵.
- Van der Tuuk mengertikan Melayu sebagai "penyeberang", kerana orang Melayu didapati menyeberang atau menukar agama daripada Hindu-Buddha kepada Islam⁶.
- Hollander mengatakan bahawa *Melayu* hampir sama erti dengan "pengembara", kerana orang Melayu suka menjelajah dari satu tempat ke satu tempat yang lain⁷.

¹ Darwis Harahap. *Sejarah Pertumbuhan Bahasa Melayu*. Pulau Pinang: Universiti Sains Malaysia (1992:13)

² Ismail Hamid. *Masyarakat dan Budaya Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka (1991:2)

³ Darwis Harahap (1992:14)

⁴ Ismail Hamid (1991:2)

⁵ Abdullah Hassan. *Bahasa Melayu STPM Kertas 1 & 2*. KL: Fajar Bakti Sdn. Bhd. (1992:17)

⁶ Ismail Hamid (1991:1-2)

⁷ Ismail Hamid (1991:1-2)

(b) Definisi dari segi Etimologi

- Zuber Osman: Perkataan Melayu daripada perkataan **malaya**, kependekan bagi **hima laya**, yang bermakna “tempat yang bersalji”⁸
- Batu bersurat Bukit Gombak Satu di Sumatera Barat: tertulis perkataan **Malayapura** yang bermaksud “kota Melayu” atau “kerajaan Melayu”, mungkin asal perkataan Melayu⁹
- Harun Aminurrashid: Perkataan Melayu berasal daripada istilah **Malaya** (bahasa Sanskrit), **Malai** (bahasa Tamil), dan **Malayo** (bahasa Portugis), kesemuanya bererti “bukit” atau “tanah tinggi”¹⁰.
- Werndly: Melayu daripada perkataan **melaju** (daripada kata dasar **laju**), yang membawakan erti “orang Melayu bersifat tangkas dan cerdas” atau “segala tindak-tanduk cepat dan deras”¹¹.
- Dr. Khoo Kay Kim: mengaitkan dengan perkataan **melayu** dalam bahasa Jawa, yang bererti “lari” – dikaitkan dengan Parasmeswara, pengasas kerajaan Melayu Melaka, lari dari Palembang ke Temasik, dan lari lagi ke Melaka, sebagai “bangsa yang lari”¹².
- Omar Amir Husin: Perkataan Melayu berdasarkan nama daerah di Persia, **Mahaluyah**, bahawa penduduk Mahaluyah mengembara dan menetap di Sumatera dan sekitarnya dengan membawa dan menyebarkan pengaruh Persia ke dalam budaya tempatan.¹³

(b) Definisi Berdasarkan Bangsa

- Van Ronkel: Melayu bangsa yang bertutur bahasa Melayu, yang mendiami Semenanjung Tanah Melayu, kepulauan Riau-Lingga serta beberapa buah daerah di Sumatera, khususnya Palembang, Singapura, Filipina (tetapi tidak termasuk New Guinea dan pulau-pulau Melanesia) dan pulau-pulau berdekatan.¹⁴
- UNESCO (1972): Melayu sebagai suku bangsa di Semenanjung termasuk orang-orang Melayu di Thailand, Indonesia, Filipina dan Madagaskar.¹⁵
- Perkara 160 Perlembagaan Malaysia menganggap Melayu ialah “...seseorang yang menganut agama Islam, lazim bercakap bahasa Melayu, menurut adat istiadat Melayu...”. Ini menjadikan Melayu bangsa Melayu bersifat “sistem terbuka” (yang dibuka kepada sesiapa sahaja yang memenuhi takrif tersebut).¹⁶
- Secara umum, pengertian Melayu merujuk kepada bangsa Melayu yang menjadi penutur asli bahasa Melayu, yang tinggal di seluruh Semenanjung Malaysia, pantai barat Sabah dan Sarawak; Brunei; pantai timur Sumatera; sepanjang pantai Kalimantan Barat, Kalimantan Selatan, dan Kalimantan Timur; pulau-pulau lain di kepulauan Melayu (Riau, Lingga, Bangka, Natuna, Belitung, dan Banda); selatan Thailand terutama di Pattani; selatan Filipina (Zamboanga di pantai selatan Mindanao, dan gugusan pulau Sulu dan Palawan); kawasan Campa di selatan Indo-China; Singapura; dan kawasan penghijrahan bangsa Melayu (Sri Lanka, Madagaskar, dan Afrika Selatan)¹⁷

⁸ Goay Teck Chong, Choo Say Tee, Zainuddin Ahmad. *Longman Teks Pra-U Bahasa Malaysia Kertas 1*. Petaling Jaya: Pearson Malaysia Sdn. Bhd. (2011:4)

⁹ Goay Teck Chong, Choo Say Tee, Zainuddin Ahmad (2011:4)

¹⁰ Ismail Hamid (1991:1-2)

¹¹ Ismail Hamid (1991:1-2)

¹² Mokhtar Mansor. “Mencari Makna Baru Pengertian „Melayu” ” dlm. *Utusan Malaysia*, 26.9.1993.

¹³ Ismail Hamid (1991:1-2)

¹⁴ Ismail Hamid (1991:2-3)

¹⁵ Asmah Haji Omar. *Susur Galur Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka (1988:40)

¹⁶ Asmah Haji Omar (1988:40-42)

¹⁷ Goay Teck Chong, Choo Say Tee, Zainuddin Ahmad (2011:4-5)

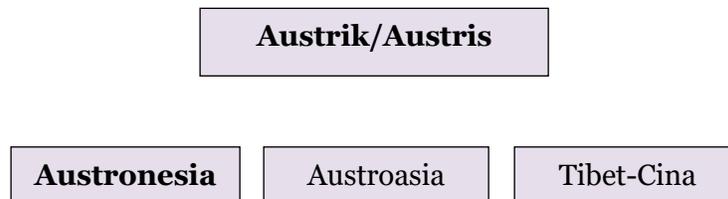
1.2 SALASILAH BAHASA MELAYU

(a) Kriteria pemeringkatan bahasa:

- Dibuat dengan berdasarkan faktor **usia**, dan disusun bermula dari tahap **filum**, **rumpun**, dan **keluarga** bahasa berkenaan.
 - **Filum** – kelompok bahasa induk yang paling tua, berusia 5000 tahun ke atas.
 - **Rumpun** – kelompok bahasa yang berusia 2500 hingga 5000 tahun
 - **Keluarga** – kelompok bahasa yang berusia kurang daripada 2500 tahun

(b) **Filum Austrik/Austris** – sumber atau induk asal bagi “kelompok bahasa di kawasan selatan”¹⁸.

- Austrik/Austris menurunkan **cabang** atau **rumpun Austroasia, Austronesia, dan Tibeto-Cina**¹⁹.

Rajah 1.1 Filum Austrik

- **Austroasia** (“Asia Selatan”) – rumpun bagi bahasa **Khasi** (di Annam), **Nicobar**, **Mon-Khmer** atau **Peguan**, **Cham**, dan **Munda** yang terdapat di daratan Asia, serta sebahagian besar bahasa orang Asli di Malaysia²⁰.
- **Tibet-Cina** – rumpun bagi bahasa-bahasa **Tibet**, **Cina**, **Siam**, **Annam**, **Burma**, dan lain-lain²¹.
- **Austronesia** (“Pulau-pulau Selatan”)²² – rumpun bagi **keluarga Nusantara, Melanesia, Mikronesia, dan Polinesia**²³.

(c) **Rumpun Austronesia:**

- Istilah yang digunakan sebelum Austronesia ialah **Malayo-Polinesia (Melayu-Polinesia)**²⁴
- Rumpun ini merentasi kira-kira 130° pada garis bujur timur.
- Jumlah bahasanya dalam lingkungan 500 hingga 1000 bahasa²⁵
- Austronesia menurunkan 4 keluarga bahasa – **Nusantara, Melanesia, Mikronesia, dan Polinesia**.

¹⁸ Asmah Haji Omar (1988:35)

¹⁹ Ismail Hussein. *Sejarah Pertumbuhan Bahasa Kebangsaan Kita*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka (1992:4); Nik Safiah Karim, *et al. Tatabahasa Dewan Edisi Baharu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka (1995:4)

²⁰ Asmah Haji Omar (1988:35)

²¹ Ismail Hussein (1992:4)

²² Asmah Haji Omar (1988:35)

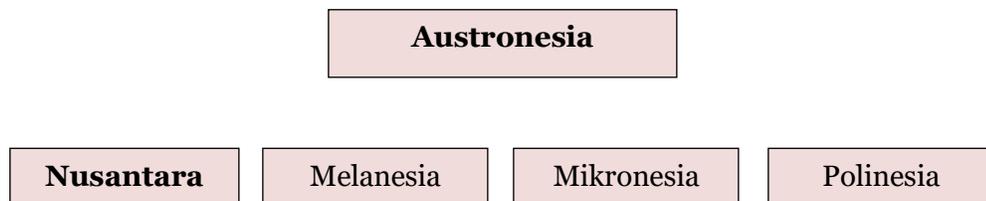
²³ Nik Safiah Karim, *et al* (1995:4).

²⁴ Asmah Haji Omar (1988:36)

²⁵ *Ensiklopedia Bahasa Utama Dunia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka (1998:49), terj. Aishah Mahdi, *et al*.

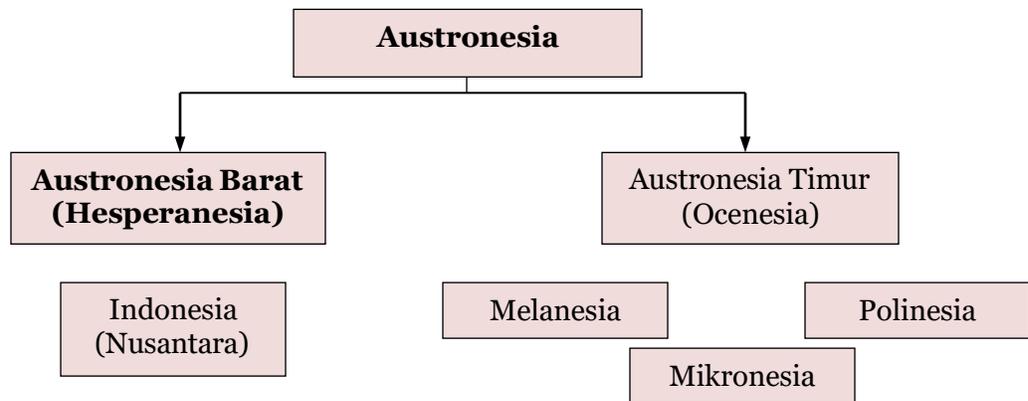
Peta 1.1 Kawasan lingkungan Austronesia

Rajah 1.2 Rumpun Austronesia

- Ada pengkaji membahagikan rumpun Austronesia kepada **rumpun Austronesia Barat (Hesperanesia)** dan **rumpun Austronesia Timur (Ocenesia)**
- Hesperanesia menurunkan bahasa **Indonesia Pusat (Nusantara)** dan **Filipina-Formosa**
- Ocenesia menurunkan keluarga **Melanesia, Mikronesia, dan Polinesia.**
 - **Melanesia:** mengandungi bahasa-bahasa di **kepulauan Fiji, Halmehara, New Caledonia, dan Irian** (tidak termasuk bahasa Papua)
 - **Mikronesia:** bahasa-bahasa di **kepulauan Marianna, Marshall, Carolina, Gilbert, Palauan, Chamoro, Guam, Truk,** dan pulau-pulau lain di sekitarnya)
 - **Polinesia:** bahasa-bahasa **Hawaii, Tonga, dan Maori** (di New Zealand)²⁶
- Keluarga **Nusantara** terdiri daripada bahasa-bahasa di **kepulauan Melayu**

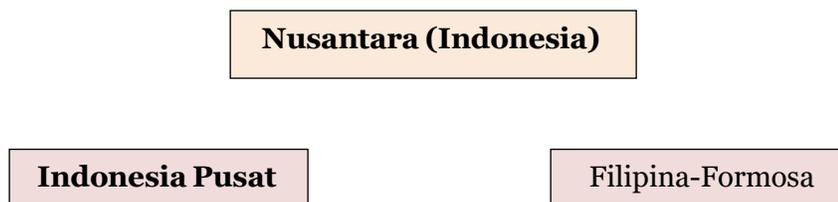
²⁶ Nik Safiah Karim, *et al* (1995:4); Ismail Hussein (1992:4); Asmah Haji Omar (1988:36)

Rajah 1.3 Rumpun Austronesia

(d) Keluarga Nusantara (Indonesia)

- Terdiri daripada **subkeluarga Indonesia Pusat** dan **subkeluarga Filipina-Formosa**.

Rajah 1.4 Keluarga Nusantara (Indonesia)

(i) Ciri:

- Keluarga paling besar – mencapai 200 hingga 300 bahasa²⁷
- Kawasanya terbentang meliputi Formosa di utara, kepulauan Filipina dan Maluku di timur, pulau Timor di selatan, dan Madagaskar di barat.
- Kawasan penyebarannya dianggap “kawasan pusat” bagi keseluruhan kawasan Austronesia²⁸
- Perkembangan bahasanya yang paling pesat – bahasa Melayu dijadikan bahasa kebangsaan dan bahasa pengantar dalam pendidikan (di Malaysia, Indonesia, dan Brunei Darussalam), dan bahasa rasmi (di Malaysia)
- Istimewa – mempunyai tradisi kepustakaan dan kesusasteraan bertulis Melayu dan Jawa yang tinggi mutunya

(ii) Subkeluarga Filipina-Formosa:

Filipina			
• Tagalog	• Sulu	• Bikol	• Bantik
• Bisaya	• Palau	• Iloko	• Tombulu

²⁷ Nik Safiah Karim, *et al* (1995:4)

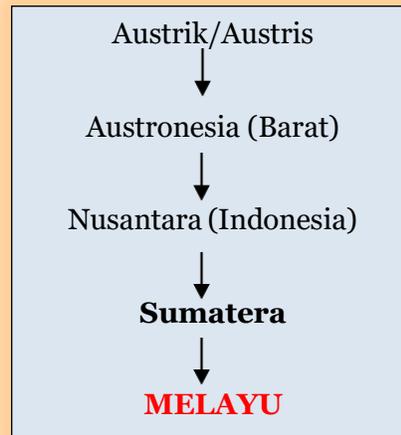
²⁸ Asmah Haji Omar (1988:36-37)

(iii) Subkeluarga Indonesia Pusat²⁹

Sumatera			
• Melayu	• Nias	• Mentawai	
• Aceh	• Lampung	• Batak (Karo, Toba, Alas, Pakpak, Angkola-Mandailing)	
• Minangkabau	• Orang Laut		
Jawa			
• Jawa	• Sunda	• Madura	
Kalimantan			
• Iban	• Melanau	• Kenyah-Kayan	
Sulawesi Selatan			
• Makasar	• Mandar	• Luwu	
• Bugis	• Seko		
Bali-Sasak			
• Bali	• Sasak	• Sumbalawa	
Toraja			
• Kaili/Kali	• Napu	• Pipikoro	
• Kulawi	• Wotu	• Bare" e	
Tomini			
• Tomini	• Dampelasa	• Umalasa/Ulasa	
• Tinombo	• Tolotoli		
Muna-Butung			
• Muna-Butung	• Karompa	• Layolo	
• Butung Selatan	• Wolio	• Tukangbesi	
Sula-Bacon (dialek)			
• Sula	• Taliabo	• Bacon/Bacan	
Ambon Timur			
• Aru	• Buru/Bura	• Tanimber	• Leti
• Bandar	• Wetar	• Goram	• Damar
Bima-Sumba			
• Bima	• Roti	• Alor	• Solor
• Manggarai	• Kupang	• Timur	• Kro" e
Gorontalo			
• Gorontalo	• Kaidipan	• Buol	• Bulanga
Loinang			
• Loinang	• Balantak	• Bobongko	• Banggai

²⁹ Ismail Hussein (1992:4-5); Nik Safiah Karim, *et al* (1995:4-5)

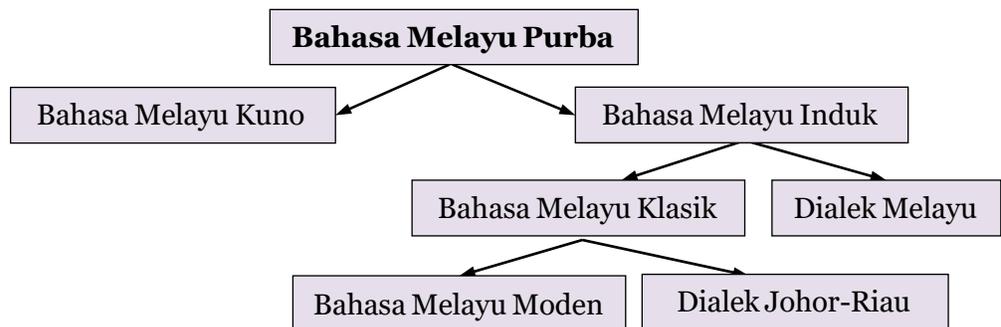
Bungku-Laki			
• Laki	• Mapute	• Landawe	• Mori
Halmehara Selatan-Irian Jaya			
• Halmehara Selatan	• Windesi	• Kowiai	• Nufur

Rajah 1.5 Salasilah Ringkas Bahasa Melayu

(e) Hubungan Bentuk Bahasa Melayu

- Bahasa Melayu paling awal ialah **bahasa Melayu purba**.
 - Dituturkan oleh **masyarakat Melayu Deutro**.
 - Belum terdapat bukti wujudnya tulisan.
 - Menurunkan **bahasa Melayu kuno** dan **bahasa Melayu induk**.
- **Bahasa Melayu klasik** dan **dialek-dialek Melayu** turun daripada bahasa Melayu induk.
- **Bahasa Melayu moden** dan **dialek Johor-Riau** berasal daripada bahasa Melayu klasik.

Rajah 1.6 Salasilah Bentuk Bahasa Melayu

1.3 Hipotesis tentang Tempat Asal Bahasa Melayu

(a) Bahasa Melayu dari Asia Tengah

- Teori ini menegaskan bahawa penduduk di Nusantara berasal dari daerah-daerah di daratan Asia, yang diyakini membawa bahasa mereka ke mana-mana mereka pergi, termasuk Asia Tenggara³⁰.

(i) Jumpaan arkeologi:

- Von Heine-Geldern (sarjana Austria): **Kapak kuno** (beliung batu bersegi panjang) yang ditemukan di beberapa tempat di kepulauan Melayu berasal dari Sungai Brahmaputra, Irrawaddy, Salween, Yangtze dan Hwang dibawa oleh orang zaman Neolitik (Zaman Batu Baharu) Asia Tengah ketika mengembara ke Kepulauan Melayu³¹.

(ii) Persamaan bahasa

- J.H.C Kern (ahli filologi Belanda; pakar bahasa Sanskrit dan pelbagai bahasa Austronesia): Perkataan-perkataan seperti **padi, buluh, rotan, nyiur, pisang, pandan** dan **ubi** yang digunakan di Nusantara terdapat juga di Madagaskar, Filipina, Taiwan, dan beberapa buah pulau di Lautan Pasifik, dapat menunjukkan bahasa Melayu berasal daripada induk yang sama seperti yang terdapat di Asia³².
- W. Marsden: Terdapat persamaan antara bahasa Melayu dengan bahasa Polinesia, iaitu bahasa yang digunakan di beberapa buah pulau di Lautan Pasifik³³.
- W. Humboldt: Bahasa Melayu, terutama bahasa Jawa, telah banyak menyerap bahasa Sanskrit yang berasal dari India³⁴.
- J.R. Foster: Persamaan dari segi pembentukan kata dalam bahasa Melayu dan bahasa Polinesia menunjukkan bahawa kedua-dua bahasa ini berasal daripada bahasa yang lebih tua, iaitu bahasa Melayu Polinesia Purba³⁵.
- A.H. Kean (ahli antropologi): Struktur bahasa Melayu bersamaan dengan bahasa yang terdapat di Kampuchea³⁶.
- Slametmuljana (sarjana Indonesia): Berdasarkan perbandingan bahasa, bahasa Austronesia, termasuk bahasa Melayu, berasal dari Asia³⁷.

(iii) Adat resam suku bangsa

- J.R. Logan: Persamaan adat resam Melayu dengan adat resam suku Naga di Assam (di daerah Burma dan Tibet) dapat dianggap berkait rapat dengan bahasa; menunjukkan bahasa Melayu berasal dari Asia³⁸.
- G.K. Nieman dan R.M. Clark: Berdasarkan adat resam dan bahasa, daratan Asia merupakan tanah asal nenek moyang bangsa Melayu³⁹.

³⁰ Darwis Harahap (1992:1)

³¹ Ismail Hussein (1992:1-2)

³² Darwis Harahap (1992:1)

³³ Darwis Harahap (1992:1)

³⁴ Darwis Harahap (1992:2)

³⁵ Darwis Harahap (1992:2)

³⁶ Darwis Harahap (1992:2)

³⁷ Darwis Harahap (1992:2)

³⁸ Darwis Harahap (1992:2)

³⁹ Darwis Harahap (1992:2)

- Hendrick Kern dan Von Heine-Geldern: Bangsa Melayu berasal daripada kumpulan Melayu Proto dan Melayu Deutro dari Yunan (selatan China), masing-masing berhijrah ke Asia Tenggara pada 2500 SM dan 1500 SM⁴⁰.

(b) Bahasa Melayu dari Nusantara

- J. Crawfurd (sarjana British): Berdasarkan kajiannya tentang perbandingan bahasa yang terdapat di Sumatera, Jawa, Kalimantan, dan kawasan Polinesia, bahasa di Nusantara berasal daripada bahasa di Jawa (bahasa Jawa), dan bahasa dari Sumatera (bahasa Melayu), menjadi induk bagi bahasa serumpun di Nusantara.
- Bangsa Jawa dan Melayu memiliki taraf kebudayaan tinggi dalam abad ke-19 – hanya dapat dicapai dalam beberapa abad, menunjukkan orang Melayu tidak berasal dari tempat lain, sebaliknya induk yang menyebarkannya ke tempat lain.
- Bahasa Jawa bahasa tertua dan merupakan bahasa induk kepada bahasa lain⁴¹.
- K. Hilmy & P.W. Schmidt: Berdasarkan perbandingan bunyi, bentuk kata, kosa kata dan ayat bahasa Campa, Khmer-Mon dan pelbagai bahasa di Asia Tenggara, bahasa Melayu dalam bahasa yang dikajinya hanya bahasa ambilan (pinjaman)⁴².
- C.A. Mees: Semua bahasa Austronesia, walaupun berbeza, memperlihatkan titik persamaan yang banyak, apatah lagi kata dasar bahasa Melayu tidak berubah dalam morfologi, dapat menunjukkan bahawa bahasa di Asia Selatan dan Asia Tenggara berbeza daripada bahasa di Asia Tengah⁴³.
- Prof. Bernd Nothofer (Pengarah Pengajian Asia Tenggara di Universiti Frankfurt): Isolek-isolek yang sangat berbeza dalam kalangan orang Iban, Sarawak, Selako dan Kedayan menunjukkan bahawa daerah Borneo tanah asal orang Melayu⁴⁴.
- Gorys Keraf: Tanah air asal nenek moyang bangsa Austronesia harus daerah Indonesia dan Filipina, yang dahulunya bercantum dari segi geografinya⁴⁵.
- Sutan Takdir Alisjahbana (Sarjana Melayu Indonesia: 1987): Semua bangsa Melayu di Asia Tenggara daripada satu rumpun bahasa, mempunyai persamaan kulit, bentuk dan anggota badan; berbeza daripada bangsa China di sebelah timur dan bangsa India di sebelah barat⁴⁶.
- Darwis Harahap: Bahasa di Asia Selatan dan di Asia Timur berbeza dengan Asia Tengah berdasarkan pengelasan keluarga bahasa – bahasa di Asia Tengah daripada keluarga Sino-Tibet (Cina-Tibet), berbeza dengan keluarga Austronesia (kelompok besarnya ialah Nusantara)⁴⁷.
- Dr. Wan Hashim Wan Teh dan Dr. Nik Hassan Suhaimi Abdul Rahman (Pengarah dan Timbalan Pengarah ATMA, Universiti Kebangsaan Malaysia): Penyelidikan selama 20 tahun tentang tulisan, linguistik, budaya dan antropologi 26 kelompok minoriti di Yunan mendapati tiada kaitan keturunan dengan bangsa Melayu-Polinesia⁴⁸.
- Dr. Nik Hassan Suhaimi: Orang Melayu dan bumiputera berada di Semenanjung Malaysia semenjak 35,000 tahun dahulu; tiada kena-mengena dengan andaian arkeologi berdasarkan kapak purba⁴⁹.

⁴⁰ Ismail Hussein (1992:2-3)

⁴¹ Darwis Harahap (1992:4)

⁴² Darwis Harahap (1992:4)

⁴³ Darwis Harahap (1992:5)

⁴⁴ Amiruddin Harun. "Pendekatan Linguistik Mengkaji Asal Bahasa Melayu". *Utusan Malaysia*, 28.3.1996.

⁴⁵ Darwis Harahap (1992:4)

⁴⁶ Darwis Harahap (1992:4)

⁴⁷ Darwis Harahap (1992:6)

⁴⁸ *Utusan Malaysia*. "Melayu Bukan dari Yunnan" (6.9.1994)

⁴⁹ Zalina Yahya. "Asal Usul Melayu", dlm *Utusan Malaysia* (6.12.1999); Zalina Yahya. "Asal Melayu: Nik Hassan Cabar Kesahihan Sarjana Barat" (8.1.2000)